

O sukcesi a sukcesu

S novým ročníkem *Živy* začala první část série článků Karla Pracha věnovaných sukcesi (O sukcesi a jejím využití v ekologické obnově I. Vývoj sukcesní teorie; 2026, 1: 23–26). Můžeme se v ní seznámit s historií výzkumu, základními koncepty, pojmy a metodickými přístupy uplatňovanými při studiu tohoto procesu (druhý díl najdete v tomto čísle na str. 83–87). Sukcese je považována za jeden ze zásadních ekologických procesů a je intenzivně zkoumána po více než sto let.

Pro čtenáře přírodovědného časopisu není termín sukcese žádnou novinkou, setkali se s ním již ve značném množství příspěvků (publikovaných převážně po r. 2000, ale už v r. 1973 byl v *Živě* zveřejněn článek s názvem Rostlinná sukcese na pobřeží německého Baltu, v čísle 4, na str. 138–139). Věřím však, že na škodu nebude ani doplnění jazykových informací o tomto slově.

Základem výrazu sukcese je latinské podstatné jméno *successiō* (s významem následnictví, nastoupení na něčí místo), to je odvozeno od minulého příčestí *succēdere* (slovesa *succēdō*), které mohlo znamenat postupovat, blížit se, následovat, nastoupit. Stejně latinské východiško najdeme i v anglickém *success* (úspěch) a českém expresivním *sukces*, k nimž se ještě vrátíme. Latinský kořen *cēdere*, odpovídající významům *kráčet*, *stoupat*, *ustupovat*, se ve spojení s různými předponami stal základem mnohých dalších dnes běžně užívaných slov, např. *proces* (*pro-cedere*), *procesí*, *procedura*, *recese*, *exces*, *precedens*, *koncese*, *secese*.

Heslo sukcese se objevuje už v Ottově slovníku naučném (vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze, 24. díl z r. 1908). Heslo je až překvapivě stručné: „sukcesse, z lat., posloupnost; sukcesivní, postupný, posloupný; sukcesor, nástupce. Srv. Dědické právo.“ Pro srovnání – dědickému právu, na něž se od sukcese odkazuje, je v 7. dílu Ottova slovníku věnováno celých 8 stran.

Zalistujeme-li výkladovými slovníky češtiny, můžeme sledovat, jak se proměňuje oblast, s níž je výraz primárně spojován. Podstatné jméno sukcese je zachyceno už v našem nejrozsáhlejší Příručním slovníku jazyka českého (PSJČ) z let 1935–57. Vedle všeobecného významu posloupnost, postupnost (s dnes poněkud úsměvnými příklady jako „Snad to nezůstalo tajno, jakým způsobem chcete pojistiti sukcesi na chlumské poště.“) jsou doplněny i tři oblasti, v nichž se slovo užívá: v právním prostředí jde o nástup v práva předchůdce (sukcese universální); v geologii je to posloupnost; v botanice sousledí (bez jakýchkoli příkladů či rozvedení).

Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ, z let 1960–71) vyděluje tři okruhy užití: (1) v právních textech má sukcese význam nástup v práva předchůdce (singulární, univerzální sukcese); (2) spojení jako sukcese rudních žil, vyvěřelin zname-

nají v geologických textech posloupnost; (3) v botanice jde o význam posloupnost rostlinných společenstev. V jednodílném Slovníku spisovného jazyka českého (1995) sukcese uvedena není, v Novém Akademickém slovníku cizích slov (2005) je sukcese stylově hodnocena jako knižní a odborný výraz s významem posloupnost, postupnost, následnost. Pořadí oblastí, v nichž se slovo uplatňuje, se mění – právní užití je uvedeno na posledním místě, vedle geologie a botaniky je zahrnuta i ekologie (bot., ekol. časová posloupnost, sled společenstev na urč. místě).

Přestože se dnes přírodovědci s termínem sukcese jistě v odborných textech setkávají často a jde o výraz pro ně nepostradatelný (např. jen archiv *Živy* nabízí 57 článků, naprostá většina z nich vyšla v posledních 20 letech), tvoří odborné výrazy obvykle tzv. periferii slovní zásoby češtiny. V běžných komunikačních situacích nebo v publicistických textech určených širší veřejnosti se sukcese ve větší míře neobjevuje, většinou je (s nutným přihlédnutím ke kontextu) nahrazována synonymy jako *nástupnictví*, *kontinuita*, *posloupnost*, *následnost*, *přeměna*, *postupná obnova*. V Českém národním korpusu (korpus SYN v14) je zachyceno 1 351 dokladů. Z nich je zřejmé, jak v publicistické postupně narůstá zastoupení textů s přírodovědnou/ekologickou tematikou ve srovnání s právními. V tomto vzorku jsou právní kontexty (typu Podle principu sukcese zůstaly v platnosti ústavní zákony) v menšině, zatímco před čtvrt stoletím tomu bylo zcela jinak. Korpus publicistických textů z let 1989–2004 (SYN 2006PUB) obsahuje celkem pouze 52 dokladů (navíc některé ze stejného zdroje), s jednoznačnou převahou právního kontextu.

Vedle podstatného jména sukcese mají v odborném prostředí své pevné místo i přídatná jména sukcesní a sukcesivní/sukcesivní. Nejde o libovolně zaměnitelná synonyma. Adjektivum sukcesní se užívá v přírodních vědách, pojí se nejčastěji se slovy *stadium*, *pochoďy*, *dřeviny*, *porosty*, *procesy*, *plochy*, *změny*, *cyklus*. Výrazně méně frekventované přidavné jméno sukcesivní je spjato s medicínou – nemoc charakterizovaná opakovanými embolizacemi do plic se nazývá sukcesivní plicní embolizace. Právníci zase znají pojem sukcesivní (postupné) spolupachatelství.

Slíbila jsem ještě zmínku o dalším výrazu souvisejícím s latinským slovesem *succēdere* – podstatném jménu *sukces* neboli úspěch. Sémantický posun od následnictví, posloupnosti k významu úspěch bývá vysvětlován jako metaforické vyjádření zdárného průběhu událostí. Pokud věci následovaly v očekávaném pořadí, byly vnímány jako úspěšné. Už PSJČ slovo *sukces* označuje hvězdičkou značící řídké užití, SSJČ slovo hodnotí jako zastaralé a hovorové, což znamená, že se prosazovalo spíše v mluvených projevech. Doklady z korpusu ukazují, že se *sukces* (nikterak hojně)

1 Procesí na Petříně v noci o Velkém pátku. P. Körber, Kronika královské Prahy. Převezato z Wikimedia Commons, volné dílo. Výraz sukcese je odvozen od latinského slovesa *succēdō*, minulé příčestí *succēdere*. Kořen *cēdere* se s různými předponami stal základem běžně užívaných slov, např. *procesí*. Více v textu

vyskytuje i v současných textech. A je nepochybné, že ve větách s tímto slovem cítíme určitou míru expresivnosti, např. byl to ohromný kasovní sukces; cestu k sukcesu mu velkou měrou vydláždí rodiče; dokud si text nevzala jiná herečka a neměla s ním slušný sukces. Není vyloučené, ale ani to není možné prokázat, že slovo *sukces*, označované už před více než půlstoletím jako zastaralé, dnes „udržuje při životě“ podobnost s anglickým *success*. I toto slovo se objevuje v českých textech, obvykle jako termín *success fee* zdomácnělý v oblasti marketingu, *headhuntingu* a *realit* (např. oprášenou novinkou je pro nás odměna formou *success fee*). Dalším pronikajícím slovním obratem je *success story* (např. její dosavadní příběh je dokonalá *success story* o podnikatelce, jež vyhmátla příležitost a vybudovala trh, který v někdejší komunistické diktatuře neexistoval). Najdou se i pisatelé, kteří potřebují úspěšnost ještě zdůraznit a zformulují větu: značka, která má za sebou úspěšnou *success story* a dobře se prodává.

Slova úspěch, úspěšný mají v češtině své nezastupitelné místo. Počet korpusových výskytů slova *sukces* je ve srovnání se slovem úspěch téměř zanedbatelný (poměr je 1 100 : 1 300 000). Možná bude drobným překvapením, že podle Českého etymologického slovníku (Rejzek 2015) je dnes běžně užívaný výraz úspěch (s významem kladný výsledek nějaké činnosti) se značnou pravděpodobností relativně mladá přejímka z ruštiny nebo jihoslovanšských jazyků, která se od 19. století postupně prosadila místo výrazu *zdar*. Takové zdomácnění, to je tedy *sukces*!

Použitou literaturu a internetové zdroje uvádíme na webových stránkách *Živy*.